

Persconferentie: *De Nederlandse economie 2008*, d.d. 9 september 2009

Sheet 1: Opening

Nogmaals welkom bij de overhandiging van *De Nederlandse economie* aan minister Donner. In deze presentatie zal eerst een schets gegeven worden van de recente economische ontwikkelingen. Hierna wordt ingegaan op één van de zeven speciale onderwerpen uit *De Nederlandse economie 2008*: de kredietcrisis in historisch perspectief.

Sheet 2: Kernindicatoren

Allereerst de meest recente feiten in een notendop.

Het bbp in het eerste halfjaar vertoonde een krimp van bijna 5 procent. Deze krimp werd vooral veroorzaakt door een afname van de investeringen en de export van meer dan 10 procent. Ook de consumptie van huishoudens kromp in het eerste halfjaar, met 2,5 procent. De overheidsbestedingen zaten als enige in de plus.

De werkloosheid is van een laag niveau nu duidelijk aan het oplopen, maar ligt nog steeds net beneden de 5 procent. Dit niveau wordt door veel economen als evenwichtswerkloosheid beschouwd: de overgang van een krappe naar een ruime arbeidsmarkt. De stijging van de werkloosheid zit vooral bij het flexibele deel van de arbeidsmarkt: veel uitzendkrachten hebben hun baan verloren en volgens de meest recente informatie loopt nu ook het aantal zelfstandigen zonder personeel – een snel groeiende groep in de afgelopen jaren – terug. De 45-plussers worden nog nauwelijks getroffen door de stijging van de werkloosheid.

Ook onder jonge vrouwen is nog nauwelijks werkloosheidsstijging, wel stijgt de werkloosheid onder jonge mannen. De werkloosheidsstijging wordt getemperd doordat de nieuwe regeling van minister Donner met betrekking tot de deeltijd-WW, een succes is. In juni van dit jaar maakten hier al 19 duizend mensen gebruik van, waarvan de helft werkzaam is in de metaal. Ook in juli steeg het aantal deeltijd-WW'ers nog.

De stemming onder zowel producenten als consumenten is duidelijk aan het verbeteren. Het vertrouwen bereikte een dieptepunt in maart, maar sindsdien is het behoorlijk opgekrabbeld. Het vertrouwen blijft negatief, maar het valt op dat consumenten veel opgewekter zijn geworden over de economische toekomst – waarschijnlijk door aantrekkende beurskoersen – en dat bij de producenten de te hoge voorraden inmiddels zijn afgebouwd naar een normaal niveau, waardoor in de nabije toekomst misschien een impuls op de productie uitgaat van aanvulling van voorraden.

De cao-loonstijging was aan het begin van het jaar nog erg hoog (3,6 procent in januari/maart) procent), maar is nu duidelijk afgevlakt: 2,4 procent in augustus. Dit heeft uiteraard betrekking op de nieuwe contracten.

De inflatie is buitengewoon laag: 0,3 procent in augustus. Dit is gunstig voor de koopkracht. De inflatie ligt momenteel op het laagste niveau in 22 jaar. Dit heeft vooral te maken met de hoge olieprijs een jaar geleden, die inmiddels een stuk is teruggelopen.

Sheet 3: Inkomen huishoudens

Ook bij de vorige terugval van de economie trad een remweg bij de cao-loonstijging op.

Het reëel beschikbaar inkomen van huishoudens is in 2008 met maar 0,5 procent gestegen. Dit ondanks het feit dat de werknemers forse cao-loonstijgingen kregen en dat de werkgelegenheid verder is toegenomen. Dat de stijging zo laag is, komt doordat er minder dividend werd ontvangen en doordat de zelfstandigen als groep minder verdienden. Bijvoorbeeld in de landbouw.

De consumptie door huishoudens steeg in 2008 met 1,3 procent, dus bedeutend meer dan het beschikbaar inkomen. Het is dus onjuist dat huishoudens al in 2008 de hand op de knip hielden; dit geldt wel voor de eerste helft van 2009. De consumptie kromp toen met 2,5 procent.

Van het beschikbaar inkomen hebben we nog geen compleet beeld, maar we zien dat de cao-loonstijging nog steeds ver boven de inflatie ligt en dat veel mensen dus te maken hebben met een forse koopkrachtstijging. Waarschijnlijk zijn huishoudens nu voorzichtig geworden, gezien de onzekere toekomst. Verder zijn de variabele beloningen in 2009 afgenomen, denk hierbij aan bonussen en uitbetaling van overwerk. Ook de geleden vermogensverliezen temperen de consumptie: huishoudens hebben vorig jaar de waarde van hun aandelen met 27 procent zien dalen. In het eerste kwartaal daalde deze waarde nog verder, maar in het tweede kwartaal vond een herstel plaats dat groter was dan de verliezen in het eerste kwartaal.

Sheet 4: Crisis: economische groei

De Nederlandse economie 2008 bevat een artikel over de kredietcrisis in historisch perspectief.

Wanneer we de economische ontwikkeling over de afgelopen 100 jaar bekijken, dan zien we dat er meerdere perioden van laagconjunctuur waren, maar dat de jaren dertig en tachtig eruit springen.

Met name in de jaren dertig vond een lange crisis plaats, die we aanduiden met een depressie. Het waren broodmagere jaren waarin bijvoorbeeld de economie tussen 1929 en 1934 in totaal met 6,5 procent kromp.

Sheet 5: Crisis in historisch perspectief

Elke crisis heeft zo zijn eigen karakteristieken.

Wat de oorzaak betreft, ook de jaren dertig begonnen met een crisis in het financieel systeem: de beurs van Wall Street zakte ineen. Nu werd een crisis in het financiële systeem manifest in augustus 2007, gevolgd door het overslaan naar de reële sector in september 2008 door het faillissement van Lehman Brothers.

In de jaren tachtig werd de crisis veroorzaakt door een verdrievoudiging van de olieprijs en de sterk gestegen loonkosten. In Nederland en in andere West-Europese landen waren de loonkosten niet alleen opgelopen door stijgende cao-lonen, maar ook door een stijging van de sociale lasten. Bijvoorbeeld (in Nederland) door een sterke toename van het gebruik van de WAO.

Vergelijken we de prijsontwikkeling in de drie perioden, dan zien we dat de jaren dertig gekenmerkt worden door een periode van deflatie (dalende prijzen), met als gevolg hiervan stagnatie. Begin jaren tachtig was de inflatie juist erg hoog. Op dit moment is de inflatie heel laag, maar lijkt deze niet deflatoir. Een uitzondering vormen de ontwikkelingen op de woningmarkt, waar de prijzen met 4,4 procent zijn gedaald en waar uitstel van transacties plaatsvindt: men anticipeert op een lagere prijs.

Nederland deed het in de jaren dertig slechter dan de buurlanden, omdat te lang werd vastgehouden aan de gouden standaard. De gulden werd hierdoor veel duurder dan andere munten, die wel werden gedevalueerd, met dramatische gevolgen voor onze export.

Begin jaren tachtig prijsde Nederland zich wegens hoge loonkosten uit de markt ten opzichte van de rest van de wereld. Bij de huidige kredietcrisis lijkt de krimp in het eerste halfjaar in lijn met de rest van Europa. In Frankrijk was de krimp 3 procent, in Duitsland lag de krimp tussen 6 en 7 procent. Nederland ligt dus tussen deze twee landen in.

De bestrijding van de crisis ging in de jaren dertig met behulp van begrotingsbeleid en werkverschaffingsprojecten. Begin jaren tachtig werd er vooral gekoerst op loonmatiging en ook arbeidstijdverkorting – om te zorgen dat het werk over meerdere mensen verdeeld werd - en daarnaast hebben de automatische stabilisatoren gewerkt. Verder is begin jaren tachtig steun geleverd aan bedrijven en aan de woningmarkt. Dit waren minder succesvolle operaties: deze hebben dan ook geleid tot parlementaire enquêtes achteraf.

De belangrijkste vorm van bestrijding van de huidige crisis is steun aan de banken: de Nederlandse overheid heeft vorig jaar voor 80 miljard in de banksector en het verzekeringswezen gestoken. Daarnaast werken wederom de automatische stabilisatoren. Dit betekent dat de overheidsuitgaven op ongewijzigde voet doorgaan, terwijl de belastinginkomsten tegenvallen. Verder probeert de Nederlandse overheid via een aantal steunmaatregelen de vraag te stimuleren.

De internationale samenwerking is sinds de jaren dertig sterk verbeterd. De jaren dertig waren jaren van protectionisme: ieder land moest het zelf maar zien te redden. In de jaren tachtig was er beperkte coördinatie bij het aanpakken van de crisis. Nu zijn er instituties als het IMF, de Wereldhandelsorganisatie, maar natuurlijk vooral de Europese Unie met de euro (de ECB). Deze zorgt in belangrijke mate voor coördinatie. Al zijn er wel wat nuances. Zo wordt de slooppremie veel zwaarder ingezet in landen met een omvangrijke auto-industrie, zoals de VS, Duitsland en Frankrijk, dan in een land als Nederland met een zeer bescheiden eigen auto-industrie.

Sheet 6: Crisis: werkloosheid

De werkloosheid kende de afgelopen 100 jaar de hoogste top in de jaren dertig. Er waren toen werkloosheidspercentages van 18 tot bijna 20 procent gedurende een reeks van jaren – dit mag dramatisch hoog worden genoemd. Begin jaren tachtig piekte de werkloosheid in 1983 en 1984 op ruim 10 procent. De jeugdwerkloosheid naderde toen de 20 procent. Het heeft toen heel lang geduurd voordat deze weer substantieel lager kwam te liggen.

Op dit moment zitten we in feite nog op een heel laag werkloosheidsniveau, van beneden de 5 procent. Als de productie niet herstelt, dan valt verdere stijging van de werkloosheid te verwachten, maar wellicht wordt de werkloosheid substantieel afgeremd door deeltijd-WW en doordat jongeren langer blijven leren.

Sheet 7: Samenvatting

Samenvattend, in de actuele situatie hebben we te maken met een forse krimp van de economie en een oplopende werkloosheid. De consumenten hebben sterke vermogensverliezen geleden in 2008 en het eerste kwartaal van 2009, al is er momenteel een flink herstel gaande.

De huidige recessie is vergeleken met de vorige twee grote crisisperiodes. Tot nog toe vallen hierbij vooral de raakvlakken op die de huidige crisis vertoont met de jaren dertig. Wel is ons welvaartsniveau nu vele malen hoger dan toen. Ook valt over de lengte van de huidige crisis uiteraard nog niets te zeggen.